

**Flexibel
onderwijsconcept vraagt
holistische kijk van
examencommissie.**

Grip op toetskwaliteit in een flexibel onderwijsconcept

Anders kijken, anders doen

■ Mieke Jaspers

Mieke Jaspers, zelfstandig onderwijsadviseur, lid lectoraat Technology enhanced assessment en extern lid beleidskamer examencommissie Fontys Academy of ICT. E-mail: mieke.jaspers@home.nl

■ Els van Zijl

Els van Zijl, zelfstandig onderwijsadviseur en extern lid beleidskamer examencommissie Fontys Academy of the Arts. E-mail: E.vanZijl@hotmail.com

De examencommissie binnen een hogeschool of universiteit heeft in september 2010 met de invoering van de Wet Versterking Besturing een belangrijke rol gekregen in de kwaliteitsborging van toetsing en examinering. Een rol die vandaag de dag nog crucialer wordt gezien alle ontwikkelingen rondom flexibel onderwijs. Want hoe krijgt en houdt de examencommissie grip op de kwaliteit van toetsing en examinering als elke student een eigen leerroute mag samenstellen of een groot deel van het leren plaatsvindt in de werkcontext? De examencommissie staat voor een aantal uitdagende vraagstukken.

In dit artikel geven we de examencommissie een kijkkader om vanuit hun wettelijke rol en verantwoordelijkheid anders te (gaan) kijken naar de inrichting van de opleiding. Uiteraard vanuit de door de wet aan hen toebedeelde rol van ‘wakend oog’ die niet verandert door een ander opleidingsconcept. Basis voor het kijkkader is het beproefde conceptuele model van ‘Constructive alignment’. Alvorens daarop in te gaan wordt eerst de vraag beantwoord wat we bedoelen met een flexibel onderwijsconcept. Tot slot is een begrippenlijst toegevoegd.

Flexibel onderwijs, waar hebben we het over?

Flexibel onderwijs, of het begrip ‘Flexibilise-

ring’ dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW, 2019) gebruikt, is een antwoord op de vraag naar een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Trendmatige ontwikkelingen als globalisering en technologische ontwikkeling hebben grote invloed op de manier waarop we leven en werken. Onder invloed van deze ontwikkelingen blijven de arbeidsmarkt en inhoud van het werk veranderen. Bestaande beroepen verdwijnen of wijzigen inhoudelijk met gevolgen voor de beroepsbeoefenaren, denk aan de impact van kunstmatige intelligentie. Tegelijkertijd neemt de diversiteit in instroompopulatie toe. Een meer pluriforme benadering en meer regie bij de student moeten leiden tot een grotere diversiteit aan beginnende

beroepsbeoefenaren die in staat zijn zich te blijven ontwikkelen.

Flexibel onderwijs manifesteert zich in verschillende vormen die sterk steunen op de gedachte dat talent- en competentieontwikkeling het beste gedijen als de lerende mag kiezen en invloed kan uitoefenen op de inrichting van het eigen leertraject (autonomie en zelfregulatie) (OCW, 2016). Het gaat om de resultaten van leren en niet primair om het specifieke onderwijs dat gevolgd wordt, de specifieke leeractiviteiten die de student uitvoert of de aantallen uren studielast (OCW, 2016). In een flexibel onderwijsconcept krijgt de student ruimte om tempo/tijd, leerinhoud en vorm zelf te bepalen. In onderstaand schema is de mate van flexibiliteit in een traditioneel en flexibel onderwijsconcept weergegeven.

Hét flexibel onderwijsconcept zoals hierboven geschetst, bestaat niet. Elke instelling maakt eigen keuzes ten aanzien van de mate van flexibiliteit binnen kaders zoals:

- wettelijke kaders zoals de WHW¹;
- (landelijk) beroeps- en opleidingsprofiel met eindkwalificaties op basis waarvan de student het getuigschrift ontvangt;
- onderwijskundige kaders zoals de visie op leren;

- organisatorische kaders van de instelling/opleiding.

Welke keuzes er ook worden gemaakt, het heeft altijd consequenties voor de werkwijze van de examencommissie.

Flexibel onderwijs, wat betekent dit voor de examencommissie?

De rol, taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie veranderen niet als gevolg van een ander onderwijsconcept. Kern blijft dat de examencommissie een autonome verantwoordelijkheid heeft voor de kwaliteit van de toetsing (Vereniging Hogescholen, 2021, p. 26).

Door het aanstellen van examinatoren, stellen van richtlijnen en geven van advies bij onder andere toetsbeleid, de onderwijs- en examenregeling en vooral ook ten aanzien van de inrichting van de toetsprocessen vervult de examencommissie deze belangrijke rol. En alleen als al deze processen 'op orde' zijn, kan de examencommissie een getuigschrift van waarde afgeven. In een flexibel onderwijsconcept krijgt de student meer regie over het eigen leertraject. Dat leidt tot verschillende, mogelijk unieke routes die allemaal naar eenzelfde getuigschrift moeten leiden. Routes, programma's zoals vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling zijn niet meer

Schema 1. Mate van flexibiliteit traditioneel versus flexibel onderwijsconcept

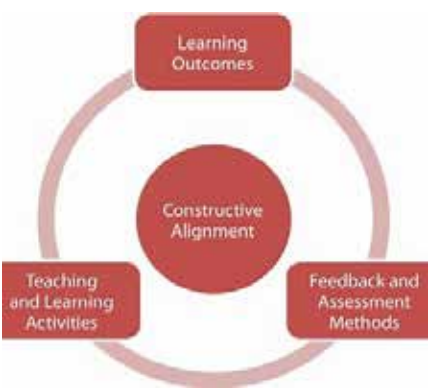
	Traditioneel: opleidingsgestuurd	Flexibel: studentgestuurd
Mate van flexibiliteit (dimensie)		
Leerinhoud (wat)	'One fits all' met leerdoelen, afgeleid van eindkwalificaties.	'One size fits one' op basis van leervragen van de student, afgeleid van de eindkwalificaties.
Tempo/tijd (wanneer)	Vooraf geplande en door opleiding georganiseerde onderwijs- en toetsingsactiviteiten.	Planning van onderwijs- en toetsingsactiviteiten passend bij tempo/tijd van de student.
Vorm (hoe en waar)	Vooraf vastgestelde leercontexten en -activiteiten; schoolse en werkcontext naast elkaar.	Leercontexten en -activiteiten in afstemming met student; verschillende leercontexten (school, werk, elders) met elkaar verweven.

¹Op moment van publicatie ligt wetswijziging bij de Tweede Kamer; deze wetswijziging maakt het mogelijk voor bepaalde opleidingen met eenheden van leeruitkomsten te werken.

de standaard; de toetsing dus ook niet. Dat vraagt van de examencommissie een meer holistische kijk.

Flexibel onderwijs, wat betekent dit voor de manier van kijken?

Doordat de toetsing niet meer gekoppeld is aan de onderwijsactiviteiten, kan de examencommissie niet meer volstaan met alleen naar de ‘toetsing’ te kijken. Ook bepaalde aspecten in het ontwerp en uitvoering van de onderwijsleeromgeving zijn bepalend voor de toetskwaliteit. En niet te vergeten de leeruitkomsten, het fundament, op basis waarvan de student leervragen formuleert, moeten ook de aandacht van de examencommissie krijgen. Cruciaal daarin is dat de visie op leren en opleiden consistent, transparant en sturend is voor het opleidingsontwerp, inrichting van processen en de uitvoering. De kern van een succesvolle opleiding is immers een constructieve afstemming tussen beoogde eindkwalificaties, de manier waarop toetsing wordt georganiseerd en de manier waarop de studenten leren uitgaande van de visie op leren. Dit staat bekend als *constructive alignment* (Biggs & Tang, 2011). Een fit tussen deze drie elementen is een belangrijke voorwaarde om het leren van studenten te stimuleren en succesvol te laten verlopen. In een flexibel onderwijsconcept krijgen de elementen een andere invulling dan in een traditioneel onderwijsconcept, zie schema 2.

Figuur 1 Constructive alignment (Biggs & Tang, 2011)

Wat de student moet leren en de ruimte die daarin wordt gegeven, ligt vast in de leeruitkomsten waaraan de toetsing is gekoppeld. Hoe, waar en wanneer de student leert, is aan de student. Daarvoor is een rijke onderwijsleeromgeving cruciaal waarin de opleiding de student optimaal faciliteert en begeleidt in het leertraject zodat elke student het verwachte eindniveau realiseert. Dat vraagt van de examencommissie een holistisch kijk waarbij alle drie de elementen in samenhang worden gezien vanuit een heldere, consistente, breed gedragen visie op leren en flexibel opleiden. Vanuit die visie zijn inrichtingscriteria c.q. beleid vastgesteld voor het ontwerp van de opleiding.

Schema 2. Constructive alignment traditioneel versus flexibel onderwijsconcept

Element	Traditioneel: opleidinggestuurd	Flexibel: studentgestuurd
Leeruitkomsten	eindkwalificaties in termen van competenties of eindtermen, geoperationaliseerd in leerdoelen	eindkwalificaties in termen van leeruitkomsten gegroepeerd in onderwijseenheden met ruimte voor eigen profilering van de student
Onderwijs- en leeractiviteiten	vaste leerroutes met passende onderwijsactiviteiten met een beredeneerde studiebelasting	onderwijsleeromgeving met ruimte voor de student ten aanzien van leerinhoud, leercontexten en -leeractiviteiten en tempo/tijd
Assessment en feedback	verplichte toetsing gekoppeld aan onderwijsactiviteiten met leerdoelen	validering van leerervaringen via door de student verzameld bewijsmateriaal met de leeruitkomsten als ‘lat’

Het kijkkader, een holistische manier van kijken

In het kijkkader is per element benoemd waarop de examencommissie zich moet richten; alleen die processen zijn opgenomen, die specifiek aandacht vragen in een flexibel opleidingsconcept.

I Leeruitkomsten: definiëren van verwacht (eind)niveau

- De leeruitkomsten voldoen aan gangbare kwaliteitscriteria (NVAO, 2019).
- Examinatoren zijn geëquipeerd om leeruitkomsten incl. eisen aan bewijsmateriaal te formuleren.
- Er wordt systematisch gemonitord onder docenten, studenten, werkveldpartners of de leeruitkomsten sturend genoeg zijn voor het leerproces en het geven van adequate feedback aan de student; resultaten worden systematisch gebruikt om de leeruitkomsten c.q. de onderwijsactiviteiten bij te stellen.

II Onderwijs- & leeractiviteiten: realiseren van de leeruitkomsten

- De totstandkoming van het studieplan is in een procedure vastgelegd waarmee de opleidingscommissie heeft ingestemd; in het studieplan is opgenomen hoe de leeruitkomsten worden aangetoond.
- De feedback die de student ontvangt voldoet aan gangbare kwaliteitscriteria zoals transparantie, relevantie (met de leeruitkomsten als 'lat) en navolgbaarheid² en is in lijn met de visie.
- Docenten-studenten-werkveldpartners zijn geëquipeerd om feedback te geven; systematische intervisie is een continue activiteit waarin alle bij de student betrokkenen actoren actief in participeren.
- Er wordt systematisch gemonitord of het studieplan voldoende sturing geeft aan student-docent-werkveldpartner en of de feedback voldoet aan de gestelde kwaliteitseisen; de resultaten worden systematisch gebruikt om studieplan en de 'feedbacklus' te verbeteren.

III Assessment & feedback: valideren van bewijsmateriaal

- De eisen aan bewijsmateriaal zijn geëxpliciteerd vanuit de VRAAK-criteria (Variatie, Relevantie, Actualiteit, Authenticiteit, Kwaliteit).
- De methodiek om leerervaringen (via bewijsmateriaal) te valideren voldoet aan gangbare kwaliteitseisen zoals betrouwbaarheid, validiteit en transparantie en is in lijn met de visie; onderdeel van de methodiek zijn eisen aan de feedbackgevers (= valideringsmethodiek).
- Examinatoren zijn geëquipeerd om een variatie aan bewijsmateriaal te valideren.
- Er wordt systematisch gemonitord onder docenten-studenten-werkveldpartners of de valideringsmethodiek voldoet aan de gestelde eisen en examinatoren conform afspraken werken; de resultaten van de monitoring worden systematisch gebruikt om de valideringsmethodiek te verbeteren.

²Navolgbaarheid: proces is zo ingericht dat het herleid kan worden naar de oorspronkelijk bron of bronnen.

Voor de werkwijze van de examencommissie betekent dit in de kern:

1. Monitoren of er voor alle bovengenoemde processen kwaliteitscriteria zijn vastgesteld (Plan), de realisatie conform plan is (Do), afwijkingen tijdig worden gesignaleerd (Check) en er door de organisatie adequaat wordt ingegrepen (Act/Adjust). Opdracht is proactief te werk te gaan, betrokken te zijn bij het vertalen van de visie op leren naar de drie met elkaar samenhangende elementen voor zover passend binnen het taakgebied van de examencommissie.
2. Indien de kwaliteitscyclus niet adequaat wordt gevolgd, tijdig signaleren en geven van richtlijnen aan de organisatie c.q. het management.
3. Tijdig het profiel van examinatoren herijken en met het management bespreken hoe professionalisering plaatsvindt. Via de taakstelling 'Aanwijzen van examinatoren' heeft de examencommissie immers zelf een belangrijk borgingsmechanisme in handen.

Alleen dan wordt het (eind)niveau gehandhaafd.

Tot slot een voorbeeld

Een voorbeeld van een richtlijn die de examencommissie kan stellen: *De leeruitkomsten moeten voldoen aan de NVAO-criteria of Bij elke onderwijseenheid moet beschreven zijn aan welke kwaliteitscriteria het bewijsmateriaal moet voldoen.* Monitoring vindt plaats door evaluatieve gegevens uit het kwaliteitssysteem te bekijken eventueel aangevuld met steekproeven bijvoorbeeld door van een onderwijseenheid de leeruitkomsten aan de hand van de criteria te (laten) toetsen.

Conclusie

Rol, taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie veranderen niet in een flexibel onderwijsconcept. Toch heeft de transitie naar een opleidingsconcept waarbij de student meer regie krijgt in het eigen leerproces grote consequenties voor de werkwijze van de examencommissie. Wil de examencommissie weer grip krijgen op de toetskwaliteit dan is het zaak holistisch te kijken naar het hele onderwijsconstruct. Dit betekent dus een andere manier van kijken, anders doen! ■

Rol, taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie veranderen niet in een flexibel onderwijsconcept.

Begrippenlijst

Begrip	Omschrijving
Bewijsmateriaal	Resultaat van handelen waarmee de student de eigen ontwikkeling en gerealiseerde niveau laat zien; voorzien van feedback aan de hand van de leeruitkomsten. Voldoet aan de door opleiding gesteld eisen (VRAAK).
Flexibel onderwijs	Flexibel onderwijs is onderwijs dat in staat is zich aan te passen aan de veranderende omstandigheden (diversiteit doelgroep, behoefte werkveld) en verschillende mogelijkheden biedt in het wat, waar, wanneer, en hoe er geleerd wordt, leidend tot een erkend diploma of certificaat (Cinop, 2019).
Leeruitkomst	Een leeruitkomst is een uitspraak over wat de lerende aan het eind van een leerproces geacht wordt te weten, te begrijpen en geeft aan hoe de lerende geacht wordt te handelen (Moon, 2002). Verschil met een leerdoel is de mate van abstractie (zie NVAO-criteria voor leeruitkomsten: leeuwegonafhankelijk, representatief voor de leerresultaten van de opleiding, herkenbaar voor werkveld, specifiek en meetbaar, transparant, samenhangend, duurzaam (NVAO, 2019).
Leertraject	Geheel van leeractiviteiten die een student onderneemt om de eenheden van leeruitkomsten te realiseren (Van Zijl & Raaijmakers, 2020).
Leeuwegonafhankelijke toetsing	Het beoordelen van de door de student gerealiseerde leeruitkomsten waarbij de gehanteerde methoden en het instrumentarium voor toetsing en examinering generiek zijn en niet specifiek afgestemd op het leertraject van de student (Ministerie van OCW, 2016).
Navolgbaar	Herleidbaar via vastleggingen in/tijdens proces naar oorspronkelijk bron of bronnen
Studieplan	Begeleidingsinstrument waarin het persoonlijke leertraject van de student wordt vastgelegd.
Portfolio	Geheel aan opgebouwde leerervaringen waar mogelijk vormgegeven in een passende digitale omgeving, waarmee de student optimaal inzicht heeft in de eigen voortgang en ontwikkeling en de leeruitkomsten kan aantonen (Jaspers & Speetjens, 2007).
Valideren	Het door de opleiding erkennen van formeel, informeel en non-formeel behaalde leerresultaten en het adviseren over mogelijk vervolg van het individuele leertraject (Duvekot, 2016).
Taakgebied	Een zinvolle, realistische (representatief voor de beroepspraktijk) en voor de werkveldpartners herkenbaar geheel bestaande uit een samenhangende set van beroepstaken en activiteiten (Ploegman & De Bie, 2008).

Referenties

- Biggs, J. & Tang, C. (2011). Teaching for quality learning at university. What the student does (3rd ed.). New York: McGraw-Hill Education (UK).
- Cinop (2019). Flexscan: Waar staat je school? Den Bosch: CINOP. Geraadpleegd op 10 november 2023 via <https://cinop.nl/tools/flexscan/>
- Duvekot (2016). Leren waarderen. Een studie van EVC en gepersonaliseerd leren [proefschrift]. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Jaspers, M. & Speetjens, J. (2007). Competentiestuurd opleiden en leren: Een methodische handreiking. Eindhoven: Fontys.
- Jaspers, M. & van Zijl, E. (2014). Samen-

werken aan toetskwaliteit in het Hoger Onderwijs. Eindhoven. Fontys Hogescholen. Geraadpleegd via <https://edlab.nl/wp-content/uploads/2016/04/Samen-werken-aan-toetskwaliteit.pdf>.

- Ministerie van OCW (2016). Handreiking flexibilisering Hoger Onderwijs. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/documenten/richtlijnen/2016/11/25/handreiking-pilots-flexibilisering-hoger-onderwijs>.
- Ministerie van OCW (2023). Wetsvoorstel leeruitkomsten hoger onderwijs. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/06/13/nota-van-wijziging-wetsvoorstel-leeruitkomsten>
- Moon, J. (2002). The module & programme development handbook: a practical guide to linking levels, learning outcomes & assessment. KoganPage. London.
- NVAO (2019). Beoordeling bestaande experimenten leeruitkomsten: Protocol. Den Haag: NVAO.
- Rijksoverheid (2023). Aanbiedingsbrief bij 2e nota van Wijziging wetsvoorstel leeruitkomsten. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/08/28/brief-tk-tweede-nota-van-wijziging-wetsvoorstel-leeruitkomsten>
- Van Zijl, E. & Raaijmakers, S. (2020). Beleidskader flexibel onderwijs voor lerende professionals 1.0. voor de pilots in het experiment Leeruitkomsten. Eindhoven: Fontys. Geraadpleegd 2 januari 2024 via <https://www.fontys.nl/Over-Fontys/Nieuws-tonen-op/Beleidskader-flexibel-onderwijs-1.htm>
- Vereniging Hogescholen. (2021). Handreiking Examencommissie 2021. Den Haag: Vereniging Hogescholen. Geraadpleegd via https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/001/197/original/Handreiking_examencommissies_-_editie_2021_-_webversie.pdf?1615463357